

УДК 338.487:332

*Т. В. Любонько,
викладач Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*

ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ

*Tatiana V. Ljubonko,
teacher Uman State pedagogical University Pavlo Tychyna*

INTEGRATED INFRASTRUCTURE IMPROVEMENT OF DEVELOPMENT AND TOURISM IN THE REGION

У статті визначено поняття екотуризму, розглянуто тенденції, які сприяли виникненню поняття «екологічний туризм». Приведено умови та фактори, що виявляють центральну роль у розвитку екологічного туризму; виділено чотири види екотуризму, які є перспективними для українських умов. Розглянуто організаційно-економічний механізм, його сутність, головні завдання. Зроблено висновок щодо важливості розробки комплексу заходів з управління екологічним туризмом.

В статье определено понятие экотуризм, рассмотрены тенденции, которые способствовали возникновению понятия «экологический туризм». Приведены условия и факторы, оказывающие центральную роль в развитии экологического туризма; выделено четыре вида экотуризма, которые являются перспективными для украинских условий. Рассмотрены организационно-экономический механизм, его сущность, основные задачи. Сделан вывод о важности разработки комплекса мероприятий по управлению экологическим туризмом.

The article defines the concept of ecotourism, the tendencies that have contributed to the concept of "eco-tourism". Powered conditions and factors that reveal a central role in the development of eco-tourism; identified four types of ecotourism, which is promising for Ukrainian conditions. We consider organizational and economic mechanism, its essence, the main task. The conclusion on the importance of developing a set of measures to manage eco-tourism.

Ключові слова: екотуризм, не порушена природа, природні ресурси, охоронювані природні території, організаційно-економічний механізм управління, стратегія.

Ключевые слова: экотуризм, нетронутая природа, природные ресурсы, охраняемые природные территории, организационно-экономический механизм управления, стратегия.

Keywords: ecotourism, immutable nature, natural resources, protected natural areas, organizational and economic mechanism of management strategy.

Вступ. Серед основних передумов зародження екологічного туризму провідну роль займає, що підсилюється через масовість туризму, антропогенне навантаження на природні та культурно-історичні туристські ресурси. Це навантаження зростає прямо пропорційно темпам зростання туристських відвідувань. За прогнозами, складеними Всесвітньою туристською організацією торгівлі (COT), міжнародні прибуття до 2020 складуть 1,6 млрд. чол. Враховуючи це, в сучасних умовах, стає очевидним наростання протиріч у питанні задоволення туристичного попиту та раціонального використання туристичних ресурсів. [1]

Метою дослідження є визначення методологічних підходів до оцінки розвитку рекреаційного потенціалу сільських територій та обґрунтування визначені шляхи виходу на траєкторію сталого розвитку.

Аналіз останніх публікацій. Питання створення механізмів розвитку рекреаційного потенціалу сільських територій є предметом постійних дискусій вітчизняних вчених. Значний внесок у вирішення окремих аспектів управління розвитком сільських територій внесли М.Х. Вдовиченко, Смирнов І.Г., Мельниченко С.В., Кричало М.П., Шульгіна Л.М. та ін.

Вклад основного матеріалу. Стан природно-ресурсної бази туристсько-рекреаційного комплексу (ТРК) багато в чому зумовлюється рівнем і характером розвитку економіки. У розвитку екологічного туризму в особливо охоронюваних природних територіях (ООПТ) та сільських територіях (СТ) можливе економіко-екологічне освоєння рекреаційних ресурсів без шкоди для природи регіону, забезпечення можливості зберегти первозданність лісових масивів, гірських ландшафтів, водних об'єктів і т.д.

В Україні екологічний туризм в його організованому вигляді, по суті, робить перші кроки. Традиційно його прийнято здійснювати на територіях національних парків і природних заповідників. Саме тут зосереджені найбільш примітні природні цінності, долучення до яких і приваблює численних туристів.

Датою народження екологічного туризму в Україні можна вважати 1995-1996 роки. Одна з ключових проблем розвитку екологічного туризму в Україні полягає в тому, що у нас в країні досі так і немає чіткого розуміння того, що ж таке екологічний туризм і в чому полягають його принципи. З іншого боку, в Україні накопичено певний досвід розвитку екологічного туризму, причому як позитивний, так і негативний.

Виникненню поняття «екологічний туризм» сприяло декілька тенденцій.

По-перше, туризм став однією з найбільших глобальних економічних активностей. Число відвідувачів охоронюваних територій по всьому світу настільки зросло, що потенційний збиток, який вони могли завдати природним комплексам, став викликати серйозну заклопотаність. У той же час, стало очевидно, що при раціональній організації туризм може забезпечити реальну фінансову підтримку охорони природи і підвищити значимість тих природних ділянок, які повинні зберігатися в первозданному вигляді.

По-друге, стало очевидно, що успіх природоохоронних дій немислимий на основі одних лише «заборонних» заходів, особливо, якщо вони спрямовані проти інтересів місцевого населення. Необхідно, щоб місцеві жителі стали партнерами у цій діяльності, і щоб дбайливе ставлення до природи було для них економічно вигідно. І знову-таки, ключову роль у цьому може зіграти екологічний туризм.

По-третє, відбулася зміна пріоритетів в устремліннях туристів. Все більше людей, особливо в розвинених країнах, стало прагнути з міст у куточки не порушеної природи. На протипагу традиційному «пляжно-курортному» відпочинку, зріс попит на тури активно-пізнавальної спрямованості.

В результаті, на стику найважливіших економічних, природоохоронних та соціальних проблем сучасності виник екологічний туризм як відповідь на пошук нової парадигми розвитку, що визначила концепцію екологічно сталого розвитку, яка повинна бути покладена в основу стратегії виживання в умовах гострої обмеженості ресурсів.

Розробка концепції екологічного туризму є настільки новим явищем в індустрії як міжнародного, так і внутрішнього туризму, що в даний час немає єдиної термінологічної визначеності щодо цього поняття. Існує декілька підходів до його визначення. Можна виділити чотири основні ознаки, на базі яких можна визначити дефініцію «екотуризм». Екотуризм повинен:

- бути заснований на використанні переважно природних ресурсів;
- мінімізувати збиток природному та соціально-культурному середовищу;
- орієнтувати на екологічне просвітництво та освіту;
- забезпечувати сталий соціально-економічний розвиток, а також культурне і екологічне благополуччя населення тих районів, де він здійснюється.

Екотуризм - це подорож в місця з відносно незайманою природою з метою отримання уявлень про природні та культурно-етнографічні особливості даної території, що не порушує цілісності екосистем і створює такі економічні умови, коли охорона природи стає вигідною місцевому населенню. [4]

В рамках розробленої концепції визначення екологічного туризму включає в себе два аспекти. По-перше, екотуризм являє собою природо-орієнтований туристський продукт. По-друге, він є інструментом, що забезпечує сталий розвиток ООПТ і СТ. Іншими словами, екотуризм, з одного боку, виступає як специфічний сегмент ринку туристичних послуг, а з іншого, як сукупність принципів і методів розвитку. Такий туризм задовольняє всі існуючі потреби еколого-орієнтованого попиту, але, при цьому, розвивається таким чином, щоб забезпечити наступні покоління принаймні рівними можливостями використання природно-ресурсної бази.

На наш погляд, слід виділити чотири види екотуризму, які є перспективними для українських умов.

1. Науковий туризм. До наукового екотуризму іноді відносять експедиції учених, літні польові практики студентів, інші подорожі, які включають збір наукової інформації про відвідуваний регіон. Науковий туризм, зазвичай, становить відносно невелику частку в загальному туристичному потоці, проте роль його може бути досить велика. Зокрема, він може істотно поповнити інформацію про маловивчені райони і об'єкти.

2. Тури історії природи або так звані пізнавальні екотуризм - це «екотуризм в класичному розумінні», тобто подорожі, пов'язані з пізнанням навколишньої природи і місцевої культури.

3. Природницький туризм. Даний вид об'єднує всі подорожі, пов'язані з активними способами пересування і відпочинку на природі, мають на меті отримання нових відчуттів, вражень, поліпшення туристом фізичної форми та досягнення спортивних результатів.

4. Подорожі в природні резервати, ООПТ і СТ. Висока привабливість унікальних та екзотичних природних об'єктів і явищ, що знаходяться на ООПТ і СТ, приваблюють безліч туристів.

Аналіз світової практики туризму показує, що особливо охоронювані природні території володіють найбільшим потенціалом для розвитку екологічного туризму. В Україні з усіх ООПТ найбільш відомі державні природні заповідники і національні парки.

Умови та фактори, що виявляють центральну роль особливо охоронюваних природних територій у розвитку екологічного туризму, це:

1. Заповідні території, здатні взяти на себе функції планування, управління та моніторингу екотуристської діяльності.
2. ООПТ і СТ активно займаються екологічною просвітою. Екотуризм може бути ефективним засобом екологічної освіти і дозволяє привернути увагу широкої громадськості до питань охорони природи та посилити громадську підтримку охоронюваних територій.
3. Мережа заповідників і національних парків охоплює багато унікальних і найбільш примітних ландшафтів та екосистем, що не порушені діяльністю людини.
4. Заповідники мають наукові відділи, у функції яких входить постійний моніторинг природних екосистем. Це обумовлює високу перспективність українських заповідників для організації наукового туризму і літніх польових практик для зарубіжних та українських студентів.
5. Заповідники та національні парки відіграють помітну роль в суспільному і культурному житті районів, де вони розташовані. Екологічні екскурсії та туристична діяльність значно посилюють роль ООПТ і СТ в цьому процесі.
6. Розвиваючи екологічний туризм, охоронювані території можуть вносити істотний внесок у розвиток місцевої економіки, сприяти залученню в регіон міжнародної уваги та інвестицій, а також створення нових робочих місць для місцевого населення.

Аналіз формування і розвитку екологічного туризму в Україні дозволив виділити основні проблеми, що виникають на шляху впровадження практики екологічного туризму, які представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.
Проблеми, що виникають на шляху впровадження практики екологічного туризму

На державному рівні	
1.	Недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази особливо - податкової політики, візової системи, правил землекористування
2.	Відсутність стратегії та конкретних планів розвитку екотуризму на базі ООПТ і СТ
3.	Відсутність розмежування повноважень органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування у сфері ТРК
4.	Низька ефективність функціонування наявних об'єктів курортно-рекреаційного комплексу
На регіональному рівні	
5.	Відсутність або низька комфортність інфраструктури
6.	Обмежений набір послуг туристично-рекреаційних послуг
7.	Неефективна система управління розвитком ТРК
8.	Пасивність маркетингової та інформаційно-рекламної діяльності
9.	Зношеність основних засобів ТРК
10.	Поступове виснаження лікувальних і природно-кліматичних ресурсів
11.	Відсутність докладної інформації про райони проведення турів та еколого-пізнавальних програм у наших ООПТ і СТ
12.	Низька кваліфікація кадрів, внаслідок відсутності ступеневої системи освіти у сфері ТРК
13.	Відсутність механізмів визначення допустимих рекреаційних навантажень і моніторингу екологічних наслідків туризму
14.	Відсутність спеціалізованої інформації, наприклад, списків видів рослин і тварин з коментарями, переліків рідкісних і зникаючих видів та ін.
15.	Відсутні спеціалізовані структури, здатні організувати і координувати процес розвитку екотуризму на регіональному рівні

Одним з найважливіших показників планування розвитку екологічного туризму та технології використання природних ресурсів є пропускна здатність екосистеми. Пропускна здатність є загальним показником, величина якого залежить від параметрів 4-х несучих елементів: екологічного середовища; просторового розміщення рекреаційних ресурсів; психологічної комфортності; економічної несучої здатності ландшафту. [5]

З точки зору регіонального управління, виникнення і розвиток екологічного туризму призводить до наступного: а) збільшення кількості платників податків та бази оподаткування; б) збільшення числа працюючих місць; в) поява зручного інструменту для взаємодії з бізнесом; г) зростання інвестиційної привабливості регіону; д) підвищення політичної, економічної та соціальної значущості регіону.

Таким чином, необхідний організаційно-економічний механізм управління регіональним розвитком екологічного туризму, під яким слід розуміти сукупність системних елементів, що визначають алгоритм прямого і непрямого впливу на умови функціонування і розвитку об'єкта управління і забезпечують реалізацію коопераційних взаємодій учасників ТРК з метою реалізації ресурсного потенціалу для підвищення ефективності регіональної економіки.

Управління розвитком екологічного туризму в регіоні слід розглядати як довгострокову задачу, вирішити яку можна тільки професійно, не перетворюючи

його в побічну функцію.

Головним завданням організаційно-економічного механізму є забезпечення організаційної єдності господарюючих суб'єктів ТРК регіону у підвищенні ефективності діяльності, створення необхідних умов для перетворення економічних відносин, успішному вирішенні проблеми сталого економічного і соціального розвитку регіону. [6]

Організаційно-економічний механізм повинен бути спрямований, насамперед, на охорону навколишнього середовища, створення господарського механізму, ідентичного вживаному в управлінні економікою регіонів шляхом забезпечення єдиних підходів до організації планування виробництва та охорони навколишнього середовища, стимулювання екологізації виробництва і зниження антропогенного впливу на рекреаційні ресурси.

Дана стратегія повинна забезпечити розвиток туризму по траєкторії, що сприяє тому, щоб:

- а) природні комплекси не постраждали;
- б) були створені механізми підвищення зайнятості місцевих жителів;
- в) виникла можливість зростання доходів як природоохоронних структур, так і місцевих поселень;
- г) розвивалася екологічна освіта.

На основі запропонованої стратегії ООПТ і СТ здатні мінімізувати «витрати» екотуризму та максимально збільшити його переваги.

Оснovoю управління розвитком екологічного туризму становить програмно-цільовий метод, який спирається на раціональний розподіл повноважень і функцій між регіональним рівнем і рівнем окремих дестинацій екотуризму.

Обґрунтованість застосування даного методу в сфері розвитку екологічного туризму підтверджується виконанням вимог, що пред'являються до відбору регіональних і галузевих цільових програм розвитку: розвиток екологічного туризму сприяє вирішенню пріоритетних завдань соціально-економічного та природоохоронного характеру; в рамках чинного ринкового механізму неможливо комплексно вирішити проблему розвитку екологічного туризму; розвиток екологічного туризму вимагає координації міжгалузевої взаємодії з надання послуг високої якості.

Система програмних заходів, на наш погляд, повинна включати в себе:

- організацію та управління екотуристською діяльністю;
- сприяння розвитку матеріальної бази екотуризму;
- кадрове забезпечення розвитку екотуризму;
- нормативно-правову область;
- експертизу і наукове забезпечення туризму;
- рекламно-інформаційне забезпечення просування вітчизняного екотуристського продукту на внутрішньому та зовнішньому ринках;
- роботу з місцевим населенням;
- розвиток малого бізнесу, пов'язаного з екотуризмом.

Відносно новим напрямом для України є робота щодо забезпечення участі місцевого населення в розвитку екотуризму, що є невід'ємним компонентом сучасних міжнародних програм і проєктів. Важливість цього напрямку обумовлена тим, що саме екотуризм в потенціалі може забезпечити місцевому населенню економічні вигоди для збереження унікальних природних ресурсів регіону.

В результаті реалізації запропонованих нами програмних заходів очікується створення районної еколого-просвітницької мережі і туристських центрів з координацією їх діяльності в єдиному Центрі екологічного туризму, суттєве зростання туристського потоку, залучення значного числа місцевих жителів у сферу екологічного туризму, збільшення доходів від екотуристської та еколого-просвітницької діяльності, зростання фінансової підтримки від місцевих спонсорів.

Висновок. В даний час практична робота з організації екологічного туризму та туристської діяльності в ООПТ і СТ носить стихійний характер, без опори на будь-які науково обґрунтовані програми або концепції, відсутня також координація дій агентів в галузі екологічного туризму. Внаслідок цього природний і туристський потенціал України використовується дуже обмежено, хоча країна володіє туристськими ресурсами, значно переважаючими можливості туристичної індустрії економічно розвинених держав. Розробка комплексу заходів з управління екологічним туризмом, що включають створення організаційного механізму взаємодії, моніторингу та контролю діяльності економічних агентів, дозволить максимально реалізувати величезний потенціал розвитку екологічного туризму в ООПТ і СТ України. [3]. В основу організаційно-економічного механізму управління розвитком екологічного туризму в ООПТ і СТ покладені довгострокові цілі - це перетворення регіону, який володіє найбільшим природно-ресурсним потенціалом для розвитку екотуризму в динамічно розвиваючийся, що забезпечується на основі розумного споживання рекреаційних особливо цінних ресурсів ТРК. Високі темпи економічного зростання повинні стати засобом досягнення значущих екологічних орієнтирів, успішного вирішення актуальних завдань структурно-технологічної модернізації рекреаційного господарства, реалізації додаткових конкурентних переваг курортних, туристських регіонів на міжнародній арені. [2].

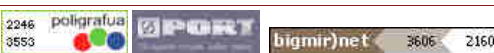
Список використаних джерел.

1. Алешутіна Н.О. Гостинний та сільський туризм: співвідношення понять. [Електронний ресурс] / Н.О. Алешутіна – [Доступне: http://tourlib.net/statti_ukr/aleshugina.htm].
2. Базилевич В.Д. Страхування: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. – К.: знання, 2008. – 1019 с. – (Київському національному університету імені Тараса Шевченка 175 років)
3. Економічна теорія: навчальний посібник / За ред. В.О. Білика, П.Т. Саблука; 4-е вид., перероб. та доп. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 560 с.
4. Лужанська Т.Ю. Проблеми розвитку "сільського зеленого туризму" [Електронний ресурс] / Т.Ю. Лужанська – [Доступне: http://tourlib.net/statti_ukr/lugan.htm].
5. Правила обов'язкової сертифікації послуг харчування: Наказ Держстандарту від 27.01.1999р. №37, зареєстрований у Мінюсті 15 квітня 1999р. за №235/3528.
6. Стеблій Г.Я. Мікроекономіка: навч. посібник / Г.Я. Стеблій Київ: "Фірма "Інкос", Центр навчальної літератури, 2007. – 221с

References.

1. Aleshutina, N.O. "Welcoming and rural tourism: the ratio concepts" available at: http://www.uazakon.com/documents/date_an/pg_ivnysh.htm.
2. Bazylevych, V.D. (2008), Strakhuvannia [Insurance], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
3. Bilyk, V.O. and Sabluk P.T.(2004), Ekonomichna teoriia [Economic theory], 4rd ed, Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
4. Luzhans'ka, T.Yu. "Problems of development of rural green tourism" available at: http://tourlib.net/statti_ukr/lugan.htm.
5. The Order Of Gosstandart (1999), "Rules of mandatory certification of food service" available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0236-99>.
6. Steblij, H.Ya. (2007), Mikroekonomika [Microeconomics], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"